

תורת אמך

ביאורי סוגיות והדרכה לימודית

מסכת ביצה

פרק ראשון

סוגיה טו: איסור מראית עין בהולכת סולם ביום טוב

נכתב בסייעתא דשמיא

על ידי

אליהו מאיר ליפשיץ

ב"ר חיים שמאי ז"ל

ישיבת ברכת משה, מעלה אדומים

© כל הזכויות שמורות למחבר

מהדורה ראשונית ללא הגהה

סוגיה טו: איסור מראית עין בהולכת סולם ביום טוב

***

רקע

נחלקו בית הלל ובית שמאי האם מותר להוליך סולם ביום טוב כדי לקחת יונים מהשוכך. הדיון בסוגיה מתמקד בשתי שאלות: א. האם יש לחשוש לרואה הסובר שמוליכים את הסולם למלאכה האסורה ביום טוב, או שאין לחשוש למראית עין. ב. האם דבר האסור מפני מראית עין אסור אף בחדרי חדרים.

מקורות

- א. גמ' ט. ט. ט: "מתני' ב"ש אומרים אין מוליכין את הסולם... קא אסר רבי דוסא"
- ב. תוס' ד"ה מאי רא"ש סי' יד
- ג. שבת קמו: משנה, "מי שנשרו כליו בדרך במים... אבל לא כנגד העם" גמ', "מי שנשרו וכו'... ר"א ור"ש אוסרין"
- ד. רי"ף ד: ד.ה. "מתני' ב"ש אומרים אין מוליכין את הסולם... של עלייה דברי הכל אסור" ר"ן ד"ה מתני', אבל, ומיהו רמב"ם הל' שביתת יום טוב פ"ה ה"ד והשגת הראב"ד
- ה. שו"ע סי' תקיח סע' ד ומשנה ברורה [בעיקר: ס"ק כח-כט]

הסבר הסוגיה

בית שמאי אומרים אין מוליכין את הסולם משוכך לשובך אבל מטהו מחלון לחלון ובית הלל מתירין. [משנה ט.]

נחלקו בית הלל ובית שמאי אם מותר להוליך סולם משוכך לשובך, בית שמאי אוסרים מפני הרואה שיאמר להטיח גגו הוא צריך, ובית הלל מתירים. נחלקו תנאים בגדרי חשש מראית עין בשיטת בית הלל ובית שמאי:

רבי שמעון בן אלעזר חולק על תנא דמתניתין, וסובר שמצות שמחת יום טוב מתגברת על חשש מראית עין, ולכן מותר אף לבית שמאי להוליך את הסולם לשובך. בית שמאי אוסרים רק להחזיר את הסולם מפני שהחזרתו אינה לצורך שמחת יום טוב¹.

רבי יהודה אומר שמחלוקת בית הלל ובית שמאי היא רק בסולם של שוכך, אבל בסולם של עליה גם בית הלל אוסרים להוליכו מפני מראית עין. הגמ' אומרת שתנא דמתניתין מסכים לדברי רבי יהודה ודינו נפסק להלכה.

¹ ניתן לפרש שרבי שמעון בן אלעזר חולק על כל התנאים ואינו חושש למראית עין, איסור החזרת הסולם הוא מפני טרחה שאינה צריכה.

רבי דוסא חולק על כל התנאים, ולדעתו אין מחלוקת בין בית הלל ובית שמאי וכולם מודים שאסור להוליך כל סולם, אפילו של שובך, משובך לשובך. ההיתר היחיד להטות את הסולם מחלון לחלון [עיין תוס' ריש ד"ה מא].

האמוראים דנים אם חשש מראית עין קיים רק ברשות הרבים או גם ברשות היחיד. רב סובר שכל מקום שאסרו חכמים מפני מראית עין אסור אפילו בחדרי חדרים, ולא יכול להיות חילוק בהולכת סולם בין רשות הרבים לבין רשות היחיד. רב חנן בר אמי סובר שרק ברשות הרבים יש איסור מראית עין, ולכן יש חילוק בין רשות הרבים לרשות היחיד.

לדעת רב, בית שמאי חוששים למראית עין אפילו בסולם של שובך, ולכן הם אוסרים להוליך סולם משובך לשובך, אפילו ברשות היחיד, ובית הלל אינם חוששים למראית עין בסולם של שובך, ומתירים להולכת סולם משובך לשובך אפילו ברשות הרבים.

רב חנן בר אמי אינו חושש למראית עין ברשות היחיד. בלישנא קמא הוא סובר שבית שמאי אוסרים ברשות הרבים ומתירים ברשות היחיד, ובית הלל מתירים אפילו ברשות הרבים. בלישנא בתרא הוא סובר שבית שמאי אוסרים מראית עין אפילו בחדרי חדרים, ובית הלל אוסרים ברשות הרבים ומתירים ברשות היחיד.

הרי"ף [ה.] פוסק כרב שכל מקום שאסרו חכמים מפני מראית עין אסור אפילו בחדרי חדרים, ולכן משמיט את דברי רב חנן בר אמי. רבינו נסים גאון [מובא בר"ן ד: ד"ה אבל] אינו פוסק כרב, ולכן פוסק כלישנא בתרא של רב חנן בר אמי, שבית הלל אוסרים ברשות הרבים ומתירים ברשות היחיד. הרמב"ם [פ"ה ה"ד] פוסק כרב ופוסק כרב חנן בר אמי. הוא מסביר את פסקו: "אף על פי שכל מקום שאסרו חכמים מפני מראית העין אפילו בחדרי חדרים אסור כאן התיירו מפני שמחת יום טוב". לקמן נעסוק במקור לפסק הרמב"ם.

רבינו נסים גאון דוחה את שיטת רב במראית עין מכח שלוש סוגיות החוששות למראית עין ברשות הרבים ואינן חוששות ברשות היחיד:

א. המשנה [חולין מא.] אומרת שאסור לשחוט לתוך גומא מפני שזו דרכם של עובדי עבודה זרה. המשנה מתירה לשחוט ברשות היחיד מחוץ לגומא ושהדם ישפך לגומא, ואוסרת ברשות הרבים אפילו בצורה זו, מפני שנראה כשוחט לגומא.

ב. מותר לבנות ארון קבורה ביום טוב. המשנה [מו"ק ח:] אוסרת לבנות ארון קבורה ברשות הרבים, מפני שנראה שעושה מלאכה אסורה בחול המועד, ומתירה רק בחצר שהמת בתוכה.

ג. הברייתא [כתובות ס.] מתירה למעך עשבים הסותמים צינור ניקוז כלאחר יד בצנעה. מסבירה הגמ' שמתקן כלאחר יד אסור מדרבנן, ובמקום פסידא [שמים ידלפו לביתו] לא גזרו חכמים.

הרי"ן דוחה את ראיותיו של רבינו נסים גאון. הרי"ן מפרש שדין "כל מקום שאסרו חכמים מפני מראית עין אפילו בחדרי חדרים אסור" נאמר רק לגבי מקרה שאדם עושה מעשה הנראה כאיסור, וחשבנו להתירו ברשות היחיד כיוון שאין רואים אותו. המשנה בחולין

והמשנה במועד קטן עוסקות במקרה שאף אם רואים אותו אין חושבים שהוא עושה איסור, ובמקרה כזה לא אסרו חכמים בחדרי חדרים. כשרואים אדם שוחט לתוך גומא בחצרו, חושבים שהוא עושה כך כדי לשמור על נקיון חצרו, ולא שכוונתו לשחוט כדרך עובדי עבודה זרה. כשרואים אדם שמת בחצרו והוא בונה ארון, חושבים כולם שהוא בונה לצורך המת.

הסבר זה אינו מסביר את ההיתר למעך עשבים בצנעה כלאחר יד. תוס' [כתובות ס. ד"ה ממעכן] מבאר שדינו של רב נאמר רק באיסור דאורייתא, באיסור דרבנן של כלאחר יד, לא גזרו חכמים ברשות היחיד. הר"ן מפרש, שדינו של רב מתייחס למקרה שחושדים אדם במעשה שהוא לא עושה, במיעוץ עשבים הרואים רואים את המעשה שהוא עושה, אלא שלדעתם המעשה אסור ובאמת מותר לעשותו, במקרה זה אין צריכים לגזור עליו אפילו בחדרי חדרים, ומספיק שלא יעשה בפרהסיא.

הר"ן מביא חילוק נוסף. דין "כל מקום שאסור חכמים מפני מראית עין אפילו בחדרי חדרים אסור" מתייחס רק לדינים שאיסורם רק מפני מראית עין, ובהם חששו שאם נקל בחדרי חדרים יבואו להקל גם בפרהסיא. בדינים שאמורים להיות אסורים, וחכמים הקלו בהם, כגון עשיית ארון למת, ומיעוץ עשבים, בהם לא חששו חכמים, והתירו לעשותם בצנעה².

למחלוקת הראשונים בפסק ההלכה יש נפקא מינה בהבנת דין סולם של עליה, שמפורש בגמ' שהוא אסור לכולי עלמא. לדעת הר"ף בסולם של עליה יש חשש הרואים, שהרי אין שובכו מוכיח עליו, ואסור להוליכו. הרמב"ם אינו יכול לקבל הסבר זה, שהרי לדעתו אף בסולם של שובך יש לחשוש לרואים. לפיכך הרמב"ם [הל' שבת פכ"ו ה"ז] מחדש שאיסור טלטול סולם של עליה הוא מכיוון שאין עליו תורת כלי.

הראשונים מקשים על סוגייתנו, האוסרת לטלטל סולם של עליה, מהגמ' בעירובין עז: האומרת שמותר לטלטל סולם, ואפילו סולם צורי, בשבת. רבינו תם [בתוס' ד"ה מאין מתרין שבגמ' בעירובין מדובר על סולם קטן, והגמ' דידן מדברת על סולם גדול, שרק בו יש חשש שהרואה יאמר להטיח גגו הוא צריך. הר"ר אברהם מבורגול [בתוס' שם] מחלק בין שבת לבין יום טוב. בשבת אין חוששים לרואים, שהרי יש איסור הוצאה לרשות הרבים, וביום טוב יש חשש מראית עין ואסור לטלטל אפילו סולם קטן.

התוס' והרא"ש מביאים את הסברי ר"ת ורבינו אברהם בניסוחים שונים. תוס' כותב: "ולפי זה אסור לטלטל הסולם שלנו בי"ט ואפילו בביתו דשמא הלכה כרבי דוסא". הרא"ש [סי' יד] מביא את הסברו של רבינו אברהם והוא כותב עליו: "ולהאי שינוי אסור לטלטל

² הר"ן מוסיף שבעשבים ובארון "אי אפשר בלאו הכי" (=אי אפשר לאוסרם לגמרי), ולכן חכמים הקלו בצנעה.

סולם שלנו ביו"ט". התוס' תולה את החשש בשיטת רבי דוסא, והרא"ש אינו תולה דינו בשיטת רבי דוסא.

נראה להסביר שהתוס' והרא"ש חולקים ביחס בין סולם של שובך לבין סולם של עליה. הרא"ש סובר שכל סולם שאינו של שובך נכלל בסולם של עליה. סולם של שובך "שובכו מוכיח עליו", אבל בשאר הסולמות אין מה שיוכיח, ואסור להוליכם. התוס' סובר ש"סולם שלנו" אינו מוגדר כסולם של עליה, ורק לדעת רבי דוסא האוסר גם סולם של שובך אסור להוליכם.

סיכום

נחלקו הראשונים בפסק ההלכה בדין סולם:

הרי"ף פוסק כרב שמותר להוליך סולם של שובך אפילו ברשות הרבים, וסולם של עליה אסור אפילו ברשות היחיד.

רבינו נסים גאון דוחה את שיטת רב ופוסק כרב חנן בר אמי שמותר להוליך רק סולם של שובך ורק ברשות היחיד.

הרמב"ם מאמץ את שיטת רב בדין מראית עין, ופוסק כרב חנן בר אמי, שמפני שמחת יום טוב חכמים הקלו בחשש מראית עין.

התוס' והרא"ש חוששים לשיטה שאסור להוליך ביום טוב אפילו "סולמות שלנו".

הלכה

השו"ע [סי' תקיח סע' ד] פוסק כרי"ף שמותר להוליך סולם של שובך אפילו ברשות הרבים, ואסור להוליך סולם של עליה אפילו ברשות היחיד.

המשנה ברורה [סקכ"ח] מביא את מחלוקת רבינו תם ורבינו אברהם לענין סולמות קטנים. הוא מכריע להקל בבית, וברשות הרבים נכון לכתחילה להחמיר.

המשנה ברורה [סקכ"ט] מבאר שהשו"ע פוסק כרמב"ם שסולם של עליה מוקצה. הגר"א חולק שהסולם אינו מוקצה, ואין איסור לטלטלו אלא רק להוליכו לצורך תשמישו.